

limlerinden Hâfız Refî' Efendi tarafından yapılan bu tercümede asıl metnin vezni muhafaza edilmişse de nazım şekli olarak mesnevî tercih edilmiş, beyti beyitle karşılamaktan ziyade tafsilât verme yoluna gidilmiştir. 3. *Necm-i Zebrekân*. Mütercimi tesbit edilemeyen bu Farsça tercüme Hafız Refî' Efendi'nin eseriyle birlikte neşredilmiştir (İstanbul 1302). Bu tercümede de kasidenin asıl vezni kullanılmış, ancak kafiye "lâmiyye"den "hemziyye"ye çevrilmiş, beyitlerin altına da yer yer şerh mahiyetinde bazı notlar eklenmiştir. C. Brockelmann, eserin *Nazmü'l-le'âlî* adlı iki matbu Farsça şerhinin daha bulunduğunu kaydetmektedir (İA, XIII, 75).

BİBLİYOGRAFYA:

Ali el-Kârî, (*Şerhu*) *Da'vâ'l-me'âlî 'alâ manzûmeti Bed'î'l-emâlt* (nşr. M. Abdülatîf Sâlih Ferfûr), Beyrut, ts. (Mektebetü'l-Maârif); Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muğıyye*, II, 583; *Kesfû'z-zunân*, II, 1349-1350, 1530, 1720; Abdülganî en-Nablusî, *er-Rihletü't-Tarablusıyye* (nşr. Heribert Busse), Kahire, ts. (Mektebetü's-Sekâfeti'd-dîniyye), s. 53-54; Serkîs, *Mu'cem*, I, 499; II, 1793; Brockelmann, *GAL*, I, 429, 552; *Suppl.*, I, 764; a.mlf., "Üşî", *IA*, XIII, 75; *İzâhu'l-meknân*, I, 241; II, 74, 110, 210, 233-234, 387, 632; *Hedıyyetü'l-ârifîn*, I, 752; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, V, 102; VII, 148; Özege, *Katalog*, IV, 1818; Metin Yurdağur, *Bibliyografik Bir Kelâm Tarihi Denemesi*, İstanbul 1989, s. 45-48; Şerefeddin Yaltkaya, "Türk Kelâmcıları", *DİFM*, sy. 23 (1932), s. 16-17; Kemal Edib Kürkçüoğlu, "Lâmiyye-i Kelâmiyye", *ACİFD*, III/1-2 (1954), s. 1-21; Cemil Akpınar, "Dâvûd-i Karsî", *DA*, IX, 30.

M. SAİT ÖZERVARLI

EMAN

(الأمَان)

İslâm ülkesine girmek veya İslâm ordusuna teslim olmak isteyen bir yabancıya verilen can ve mal güvencesi.

"Emin olmak, güvenmek" anlamındaki Arapça **emn** kökünden türemiş bir isim olan **emân** "güven, güvence, güvenlik" mânasına gelir. Hukuk terimi olarak İslâm ülkesine (dârü'lislâm) girmek veya İslâm ordusuna teslim olmak isteyen yabancı gayri müslime (harbî) can ve mal güvencesi sağlayan taahhüt veya akdi ifade eder. Bu tarifte yer alan harbî, İslâm devletiyle arasında barış antlaşması bulunmayan yabancı devlet tebaası demektir. Eman Kur'an-ı Kerim'de aynı mânaya gelen **civâr** kelimesiyle ifade edilmiştir (et-Tevbe 9/6). Hadislerde ise ayrıca **ahd** ve **zîmmet** kelimeleri de kullanılmıştır (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*,

"emn", "ahd", "zîmme", "cevr" md.leri). Eman isteyen kimseye **müste'min**, eman verilene **müste'men**, eman veren kişiye de **müemmin** denir.

Eski Türkler'de eman geleneğinin varlığına dair bir açıklık olmamakla birlikte eski Türkçe'de "kefalet" anlamına gelen **oka** kelimesi emana yakın bir mânâyı ifade eder ki (*Dîvânü lügâti't-Türk*, I, 40) eman da bir nevi kefalettir. Türkçe'de daha çok **aman** şeklinde söylenen kelime *Dede Korkut Kitabı*'nda ünlem olarak kullanılmışsa da "Aman diyeni öldürmedi" (I, 115, 194) cümlesinde olduğu gibi terim anlamıyla veya ona yakın anlamda birkaç yerde geçmektedir. Emanın "korkusuzluk, müslüman bir fâtihin cizye vermeyi kabul eden topluluğa karşı verdiği himaye sözü" şeklindeki tanımını İslâm'dan sonra kazandığı mânâyı ifade etmektedir.

Tarih ve dille ilgili literatür eman geleneğinin Sâmi kökenli olduğunu gösteriyorsa da farklı toplumlarda benzer uygulamalara her zaman rastlanmıştır. Eski çağlarda sığınma ihtiyacı duyan kimseler için en güvenli yerler daha çok mâbedlerdi. Eski Yunan'da tapınaklar, yahudi ve hristiyanlarda havra ve kiliseler, manastırlar ve bunların müstemilâtı, kurban kesim mahalleri başlıca sığınma yerleriydi. Bunların dışında, Eski Ahid'in çeşitli yerlerinde kaydedildiğine göre yanlışlıkla adam öldüren veya bir suç işleyen kimsenin belirlenen güvenli şehirlerle (city of refuge) sığınması eman anlamı taşıyordu (Tesniye, 19/1-13; Sayılar, 35/9-34; Yeşu, 20/2-9). Suçlular sığındıkları bu güvenli şehirlerde oranın yaşlı ve tecrübeli kişileri tarafından yargılanır ve suçsuzlukları ortaya çıktığı takdirde güvence altına alınırlardı. Ancak kasten adam öldüren veya suç işleyene cezası verilirdi (Çıkış, 21/14; I. Krallar, 2/28-34). Yeryüzündeki mâbedlerin en önemlisi olan Kâbe'nin ve çevresinin "harem" olarak nitelendirilmesi bu özelliğinden dolayıdır. Kur'an'da, Hz. İbrâhim'in güvenli bir belde olması için dua ettiği (el-Bakara 2/126) Mekke'ye, "Emîn (güvenli) beldeye andolsun ki" denilerek yemin edilir (et-Tîn 95/3); ayrıca Mescid-i Harâm'a girenin emniyet içinde olacağı belirtilir (Âl-i İmrân 3/97). Mekke'nin fetih sırasında Harem'i güvenli bölge ilân eden ve bütün insanlara eman veren Hz. Peygamber sadece dokuz kişiye bunun dışında tutmuş ve "Kâbe'nin örtüsüne yapışmış olsalar dahi" öldürülmelerini emretmiştir (Nesâî, "Taḥrîm", 14). Mek-

ke'nin her zaman "harem" olduğunu bildiren Resûl-i Ekrem kendisine yalnız kısa bir süre için savaş izni verildiğini de belirtmiştir (İbn Kayyim el-Cevziyye, III, 411-412).

Eman uygulamasının Arap toplumunda İslâm öncesi döneme uzanan köklü bir geçmişi vardır. Kabile hâkimiyet ve sorumluluğunun ön planda olduğu devirlerde eman, hem kabileler arası savaşlarda belli şahıs ve gruplara teslim olmaları halinde mal ve canları için güvence vererek gereksiz yere kan dökülmesini önleyici ve barışı kolaylaştırıcı, hem de topluluklar arası ticarî ve sosyal ilişkilerin artması için kabile veya şehir devletinin hâkimiyet alanı dahilinde yabancılardan güven içinde dolaşmasını sağlayan bir fonksiyon üstlenmiştir (bk. CİVÂR).

Câhiliye döneminde Arap yarımadasının her tarafına dağılmış olan kabileler arasındaki ilişkilerde belli bazı teamüller hâkimdi. Kabileler topraklarından yabancılardan izinsiz geçişine müsamaha göstermezdi. Ancak aralarında bir antlaşma bulunan kabile mensupları diğer kabile topraklarından rahatça geçebilirdi. Mekkeli tüccarlar ticaret yapabilmek için kabile reisleriyle anlaşmak ve geçiş izni almak zorundaydılar. Can ve mal güvenliği için hükümdarlar, kabile reisleri ve fertleri eman akdi yaparlardı. Eman akdinin mutlaka yazılı olması gerekmiyordu. Eman delâlet eden bir eşya, bir söz veya hareket bunu ifade edebiliyordu. Bir kabilenin ileri geleni kendi kabilesi içinde veya bir başka kabilede herhangi birine eman verebilirdi. Müemmin eman verdiği kişinin can, mal ve namusunun korunmasında sorumluluk taşıyor, gerektiğinde onu müdafaa ederdi. Araplar buna büyük bir değer verirdiler.

İslâm tarihinin ilk devrindeki bazı eman verme olayları İslâm öncesi geleneğin bir devamı niteliğindedir. Mekke döneminde Hz. Peygamber, amcası Ebû Tâlib'in eman anlamı taşıyan himayesiyle müşriklerin muhalefetine rağmen mücadelesine devam edebildi. Ebû Tâlib'in ölümü üzerine müşrikler suikaste varan girişimlerde bulundular. Hz. Ebû Bekir, müşriklerin zulmünden bıkip Habeşistan'a hicret etmek maksadıyla Mekke ile Yemen arasındaki Berkülgîmâd mevkiine kadar gitmişken burada karşılaştığı Kâre kabilesi ileri gelenlerinden İbnü'd-Düğunne'nin kendisine kefil (câr) olması üzerine geri döndü. Kureys ileri gelenleri onun sadece evinde ibadet et-

mesi ve Kur'an okuması şartıyla bu emanı kabul ettiler. Ebû Bekir bir müddet konulan şartlara uyduysa da daha sonra evinin bahçesine bir mescid yapması, açıktan Kur'an okuması müşriklerin İbnü'd-Düğunne'ye şikâyetine sebep oldu ve ondan Ebû Bekir'e verdiği emanı geri almasını istediler. Hz. Ebû Bekir İbnü'd-Düğunne'nin isteği üzerine emanını iade etti (Buhârî, "Kefâlet", 4; "Menâkıbü'l-enşâr", 45). Bu olay, Câhiliye devri Arap toplumunda mevcut eman geleneğinin ayrıntılarını yansıtmaktadır.

Emanın en açık olanı yazılı belge şeklinde verilenidir. Rivayete göre Hz. Peygamber, hicreti sırasında Kureys'in koyduğu büyük ödül kazanmak için kendisini takip eden ve karşılaştığı olaylar sebebiyle pişmanlık duyan Sürâka b. Mâlik el-Müdlîcî'ye isteği üzerine yazılı bir eman vermiştir (Buhârî, "Menâkıbü'l-enşâr", 45). Bu emannâme deri bir parşö-mendi. Emanı yazanın Hz. Ebû Bekir mi, Âmir b. Führeyre mi olduğu hususu ihtilâflıdır (Muhammed Hamîdullah, *el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, s. 54). Mekke'nin fethine kadar emannâmeyi saklayan Sürâka o gün belgeyi Hz. Peygamber'e gösterince Resûl-i Ekrem, "Bugün vefa ve iyilik günüdür" diyerek emanına vefa göstermiştir (İbn Kayyim el-Cevziyye, III, 55).

Medine döneminde kurulan İslâm devletinin iç ve dış politikasında geçerli hükümler arasında eman önemli bir yer almıştır. Bu dönemden itibaren yabancı kişi ve topluluklara askerî ve sivil anlamda verilen emanların bol örneklerine rastlanmaktadır. Medine'de nâzil olan, "Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse Allah'ın kelâmını işitip dinleyinceye kadar ona eman ver, sonra -müslüman olmazsa- onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır" (et-Tevbe 9/6) meâlindeki âyetin müşriklerle ilgili olması emanın sadece müslümanlarla müşrikler arasında bir akid olduğunu düşündürürse de Hz. Peygamber Medine döneminde müslüman olup önceki suçlarından dolayı kalplerindeki korkuyu atamayanlara ve Ehl-i kitap'tan olanlara da emanlar vermiştir. Bunlar arasında amcası Hz. Hamza'nın katili olan Vahşî gibi kişiler de vardır (Aynî, I, 233). Resûl-i Ekrem'in Ehl-i kitap'tan bazılarına verdiği emannâmelerin (kitâbü emn) bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. Bunlardan Necranlılar'a verilen ve Mugîre b. Şu'be tarafından yazılanı besmele ile başlar; ardından, "Bu Allah resulünün Necran halkı için yazdığıdır" diye devam eder.

Oldukça uzun olan emannâme ile, yıllık 2000 takım elbise karşılığında Necran halkının canları, dinleri, toprakları, malları, aşiretleri ve onlara tâbi olanlar Allah'ın himayesi (civâr) ve O'nun peygamberi ve elçisi Muhammed'in emanı (zimmet) altına alınmıştır (İbn Kayyim el-Cevziyye, III, 628-646). Hz. Peygamber'in verdiği emanlar, daha sonra hükümdarlar ve şahıslar tarafından verilen yazılı emanların üslûbunun oluşmasında etkili olmuştur. Emanlar müemmin ve müste'minin durumuna göre değişiklik arz etmekle beraber genellikle, "Bu falanın falan için yazdığı emandır" ibaresi, besmele veya Allah'a hamd ile başlar, ardından güvence altına alınan şeyler ve tarih zikredilir, arkasından da bunların Allah'ın, Resulünün ve eman veren kişinin emanıyla güvencede oldukları belirtilirdi. Emanı veren hükümdarsa onu övücü sözler de emannâmede yer alırdı. Muhasara sırasında verilen umumi emanlardan bazı kimseler hariç tutulabilirdi. Bu tür emanlar sadece gayri müslimlere verilmezdi; müslümanların kendi aralarında çıkan iç savaşlar sırasında da birbirlerine eman verdikleri olurdu. Kalkaşendî *Şubhu'l-a'sâ'da* değişik emannâmelerden örnekler vermektedir (XIII, 328-350).

Müemmin tarafından müste'mine gönderilen veya bizzat verilen bir eşya kendisine eman verildiğine delâlet edebilirdi. Bu eşya eman verenin giydiği bir elbise veya taktığı bir yüzük olabilirdi. Eyale yahudileri, Hz. Peygamber tarafından kendilerine bu anlamda bir hırka verildiğini iddia ederlerdi (bk. HIRKA-I ŞERİF). Resûl-i Ekrem, Mekke'nin fethedildiği gün hayatından endişe ederek şehirden kaçan Safvân b. Ümeyye'ye eman işareti olarak bir hırkasını göndermiştir (*el-Muvaţta*², "Nikâh", 44; bunun sarık olduğu da rivayet edilmiştir, bk. Abdülhay el-Kettânî, I, 270-271). *Ebû Müslimnâme*'de geçen "eman yüzüğü" ifadesi (bk. *Tarama Sözlüğü*, III, 1458) bu geleneğin daha sonra da devam ettiğini göstermektedir. Bu tür eşya eman verildiğinin bir kanıtı olarak muhafaza edilirdi. Kuşatma sırasında müslümanlardan birinin söylediği ve kinaye yoluyla da olsa eman anlamı taşıyan yahut bu şekilde yorumlanan bir söz veya davranışın da eman gibi telakki edildiği görülmüştür. Bu konudaki uygulama ve yorum farklılıkları meseleyi oldukça karmaşık hale getirdiği için İmam Serahsî, bir âlimi nahiv ve fıkıh alanında imtihan etmek için ona

eman konusunun sorulmasını tavsiye etmiştir (*Şerhu's-Siyerî'l-kebir*, I, 252).

Müslüman kadınların, mümeyyiz çocukların ve savaşa katılma izni olan müslüman kölelerin eman verdiğini ve bunun geçerli sayıldığını gösteren örnekler de vardır. Hz. Peygamber, "Müslümanların emanı birdir; en aşağı derecede bulunan bir müslüman da eman verebilir" demiştir (Buhârî, "Cizye", 10, "Ferâ'iz", 21, "İ'tişâm", 5). Resûl-i Ekrem, kızı Zeyneb'in kocası Ebû'l-Âs b. Rebîa'ya ve fetih günü amcası Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hânî'nin kocasının iki yakınına verdiği emanları (Buhârî, "Cizye", 9) kabul etmiştir (İbn Kayyim el-Cevziyye, V, 89). Hz. Ömer devrinde İran'a karşı yapılan savaşlar sırasında muhasara edilen kaleye bir köle tarafından okla fırlatılan ve "Korkmayın" anlamına gelen Farsça not kaledekiler tarafından eman şeklinde yorumlanmış ve bunun üzerine dışarı çıkmışlardır. Ancak müslümanlar bu emanın geçerli olup olmadığı hususunda ihtilâf etmişler, konuyu bir mektupla bildirdikleri Hz. Ömer kendilerine, "Köle de müslümanlardan biridir ve emanı geçerlidir" cevabını vermiştir (*Şerhu's-Siyerî'l-kebir*, I, 256; Muhammed Hamîdullah, *el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, s. 411).

İslâm fütuhâtı sırasında müslümanların bilhassa kuşattıkları şehirlerde bulunan düşmanlara canlarına, mallarına, ibadethâşmelerine dokunmamak üzere emannâmeler yazıp verdikleri ve bunun savaşı sona erdiren bir usul olarak sıkça kullanıldığı yönünde kaynaklarda bir hayli bilgi ve rivayet mevcuttur. Bunlardan bir kısmının bazı şartlar taşıdığı da olurdu (a.g.e., s. 98-99, 116-121, 494-495, 502). Daha sonraki dönemlerde bu emannâmelerin yanı sıra seyahat ve ticaret için verilen emanlarla müslümanların iç çatışmalar sırasında birbirlerine verdikleri emanlar da önemli bir yekün tutmaktadır (Kalkaşendî, XIII, 329-351). Böylece İslâm döneminde emanın savaş esnasında düşmandan belli bir şahsa, topluluğa veya bir bölge halkına tanınan dokunulmazlık güvencesinden ticaret, diplomasi, eğitim, seyahat gibi çeşitli sebeplerle İslâm ülkesinde bulunmak isteyen yabancıya verilen imtiyaz ve güvenceye kadar geniş bir kapsam kazandığı ve giderek bir kurum haline geldiği görülür.

BİBLİYOGRAFYA :

Dîvânü lugâti't-Türk, I, 40; Wensinck, *el-Mu'cem*, "emn", "ahd", "zimme", "cevr" mdleri; *Tarama Sözlüğü*, Ankara 1971, III, 1458; M. Greerberg, "City of Refuge", *IDB*, I, 638-639;

